

1. WSPÓŁCZESNE MIĘDZYNARODOWE REGULACJE PRAWNE W ZAKRESIE ZWALCZANIA PRZESTĘPSTWA HANDLU LUDŹMI

Początki prawnych regulacji międzynarodowych w zakresie ścigania współczesnego niewolnictwa przestępstw określanych tych mianem można by doszukiwać się już w XIX wieku, podczas obrad Kongresu Wiedeńskiego, to najważniejsze ustalenia w zakresie ścigania współczesnego niewolnictwa przypadają na pierwsze dziesięciolecia XX wieku. Pierwszym krajem, który oficjalnie zakazał handlu niewolnikami były Stany Zjednoczone, które już od 1808 roku zabraniały handlu niewolnikami z Afryką, a w 1865 roku, po zakończeniu wojny secesyjnej, doprowadziły do jego oficjalnego zniesienia. Na początku XIX wieku przodowały właśnie kontynenty północno i południowo amerykański, ponieważ w ślad Stanów Zjednoczonych poszły Wenezuela i Meksyk, w 1811 roku Chile, a w 1812 Argentyna. Pierwszym krajem europejskim, który zakazał handlu niewolnikami była Dania, a po niej Wielka Brytania, która na mocy *Aktu Zniesienia Niewolnictwa* z 1834 roku doprowadziła do wyzwolenia z niewoli 776 tysięcy niewolników przebywających w brytyjskich Indiach Zachodnich. Ostatnim krajem świata, jak i krajem arabskim, była natomiast Arabia Saudyjska, która zniosła niewolnictwo dopiero w 1962 roku, przez co sprawiła, że oficjalnie wreszcie zostało ono z tą chwilą uznane za nielegalne na całym świecie. Jak słusznie zauważył jednak Bronisław Nowak, profesor Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego badacz kwestii handlu ludźmi, należy zaznaczyć, że wcale nie oznaczało to jego ostatecznej likwidacji.

Źródło: B. Nowak, *Współczesny handel ludźmi a nowożytny handel niewolnikami*, [w:] *Handel ludźmi. Ściganie i zapobieganie*, pod red. Z. Lasocika, Warszawa 2006, s. 51 – 54.

Początek XX wieku obfitował w szereg prób całkowitego rozprawienia się z niewolnictwem oraz przejrzystej penalizacji zjawiska. Do najważniejszych dokumentów zaliczyć można: *Powszechną Deklarację Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku*. Artykuł 4 mówi: *Nikt nie może pozostawać w stanie niewolnictwa lub służebności; niewolnictwo i handel niewolnikami we wszystkich formach będą zakazane*.

Źródło: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 roku, http://www.unic.un.org.pl/prawa_czlowieka/dok_powszechna_deklaracja.php

Dalej, *Konwencja z 2 grudnia 1949 roku w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki*¹, czy *Konwencja Narodów Zjednoczonych o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, uchwalona 4 listopada 1950 w Rzymie, w której sporo miejsca zostało poświęconym pracy przymusowej.

Źródło: Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki z 2 grudnia 1949,

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TrafficInPersons.aspx>

Następnie *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 roku*, którego artykuł 8 handel ludźmi nazywał poważnym przestępstwem².

Źródło: *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 roku*,

[https://amnesty.org.pl/wp-](https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf)

[content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf](https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf)

Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 roku, której artykuły 34 i 35 zabraniały handlu dziećmi oraz eksploatacji dziecięcej prostytutki, pornografii i innych wszelkich form wykorzystywania seksualnego³.

Źródło: *Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 roku*,

https://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf

Dopiero progu XXI wieku, podpisano dokument, w którym po raz pierwszy pojawiła się ostatecznie przejrzysta i najbardziej uniwersalna definicja handlu ludźmi. Dokumentem tym był *Protokół z Palermo o Zapobieganiu, Zwalczaniu oraz Karaniu Handlu Ludźmi, w szczególności Kobietami i Dziećmi*, uzupełniający *Konwencję Narodów Zjednoczonych o Zorganizowanej Przestępczości Międzynarodowej*. Wspomniany dokument był dodatkowym protokołem obok *Protokołu przeciwko przemytowi migrantów drogą lądową, morską i powietrzną*. Inspiracją jego przyjęcia było przede wszystkim przekonanie wszystkich państw członkowskich ONZ o niewystarczającej ochronie praw ofiar handlu ludźmi.

Źródło: *Protokół z Palermo o Zapobieganiu, Zwalczaniu oraz Karaniu Handlu Ludźmi, w szczególności Kobietami i Dziećmi z 15 listopada 2000 roku*,

---

¹*Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytutki z 2 grudnia 1949*, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/TrafficInPersons.aspx>, [data dostępu: 24.02.18].

²*Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 roku*, https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf, [data dostępu: 24.02.18].

³*Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 roku*, https://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf, [data dostępu: 24.02.18].

https://ms.gov.pl/Data/Files/_public/ppwd/akty_prawne/onz/protok-o-zapobieg-zwalcz-i-karaniu-za-handel-ludzmi-onz.pdf

Dalej niezwykle ważnym dokumentem w Europie dotyczącym zjawiska zwalczania handlu ludźmi była *Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 16 maja 2005 roku*, tzw. *konwencja warszawska*. Głównym celem jej przyjęcia było osiągnięcie jeszcze większej spójności pomiędzy poszczególnymi członkami, jak również podkreślenie, że handel ludźmi jest naruszeniem praw człowieka przeciwko godności i integralności istoty ludzkiej. Od czasu tego aktu w międzynarodowym ustawodawstwie nie pojawiły się żadne źródła prawa, które dokonywałyby tak bardzo kluczowych zmian w ramach interpretowania i zwalczania zjawiska.

Źródło: *Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi z 16 maja 2005 roku*, http://g.ekspert.infor.pl/p/dane/akty_pdf/DZU/2009/20/107.pdf#zoom=90

Od 2004 r. w strukturze ONZ istnieje również tzw. *Specjalny Sprawozdawca ds. Handlu Ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi (Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children - OHCHR)*. Jego zadaniem jest przede wszystkim podejmowanie działań na rzecz zagwarantowania praw dla osób będących ofiarami handlu ludźmi i alarmowanie o wszelkich naruszeniach praw człowieka kraje członkowskie ONZ⁴. Obecnie od 2014 roku rolę tę pełni Maria Grazia Giammarinaro włoska sędzia i była Specjalna Przedstawicielka i Koordynatorka ds. Zwalczania Handlu Ludźmi w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE).

Źródło: *Specjalny Sprawozdawca ds. Handlu Ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi - Maria Grazia Giammarinaro*,

<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Trafficking/Pages/MariaGraziaGiammarinaro.aspx>

W 2007 roku, w ramach współpracy organizacji międzynarodowych, takich jak: Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO), Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCHR), Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (UNICEF), Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC), Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji (IOM) oraz Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) powołały *Globalną Inicjatywę Narodów Zjednoczonych ds. Walki z Handlem Ludźmi (United Nations Global Initiative to Fight Human Trafficking – UN.GIFT)* Jej głównym celem jest promocja walki z handlem ludźmi w skali globalnej, zgodnie z założeniami *Protokołu*.

---

⁴ *Ibidem*, s. 294.

UN.GIFT prowadzi obecnie szeroką współpracę z rządami, jednostkami biznesowymi, jak również, mediami, czy podmiotami społeczeństwa obywatelskiego w celu wypracowania narzędzi walki z procederem handlu ludźmi. Głównym celem jest podwyższenie stanu wiedzy i wzrost świadomości w kontekście zjawiska współczesnego niewolnictwa. W ramach pracy Biura funkcjonuje rozbudowana sieć 20 jednostek terenowych w ponad 150 krajach na wszystkich kontynentach świata. To właśnie ta agenda proponuje praktyczną pomoc w tworzeniu rozwiązań legislacyjnych oraz możliwych krajowych strategii, pomagając jednocześnie w ich właściwej implementacji.

Źródło: A. Florczak, *Handel ludźmi*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, pod. red. A. Florczak, A. Lisowskiej, Wrocław 2004, s. 293.

Międzynarodowy wymiar legislacji związanych z procederem handlu ludźmi oprócz ONZ – wskiego systemu przejawia się także w ramach pracy innych organizacji. Należy do nich *Rada Europy*, w ramach, której najbardziej aktywna jest *Grupa Ekspertów do spraw Handlu Ludźmi (GRETA)*. Odpowiada ona za monitorowanie i kontrolowanie wdrażania przez strony *Konwencji Rady Europy o zwalczaniu handlu ludźmi*. Spotkania *GRETY* odbywają się 3 razy w roku i polegają na sporządzaniu i publikacji krajowych raportów służących ocenie legislacyjnych środków przyjmowanych przez kraje w ramach walki z handlem ludźmi. Zgodnie z artykułem. 36 *Konwencji*, który mówi o członkostwie w instytucji, ilość członków nie może przekraczać 15 osób, a ich wybór musi opierać się na równowadze geograficznej i płci oraz posiadaniu specjalistycznej wiedzy. Co więcej, członkowie *GRETY* muszą być niezależni i bezstronni podczas sprawowania swoich funkcji. W 2017 roku prezydentem *GRETY* została irlandzka prawniczka Siobhan Mullally.

Źródło: Rada Europy, *Zapobieganie handlowi ludźmi – GRETA*, <https://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/greta>

2. AKTUALNE DANE I SZACUNKI DOTYCZĄCE WSPÓŁCZESNEGO NIEWOLNICTWA (Z RAPORTÓW)

Jednym z bardziej rzetelnych źródeł, wykorzystywanych do badania skali zjawiska handlu ludźmi współcześnie jest raport Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępczości (*United Nation Office on Drugs and Crimes – UNDOC*) wydawany, co 2 lata od 2010 roku. Najświeższym dokumentem przeglądowym dostarczającym cennej wiedzy

w zakresie panujących w handlu ludźmi trendów jest raport: *Global Trafficking in Persons 2018*, gromadzący dane dotyczące zjawiska z lat 2016 – 2018.

Wnioski:

- Wzrost liczby wykrytych ofiar w latach 2016 – 2018 był najbardziej widoczny w Ameryce Północnej i Południowej oraz Azji.

- Państwa, których dotyka problem coraz lepiej radzą sobie ze zbiorem danych dotyczących handlu ludźmi poprzez rozwój i prowadzenia oficjalnych statystyk na poziomie krajowym. Postęp ten widoczny jest przede wszystkim na przełomie ostatnich 10 lat. W 2009 r. tylko 26 krajów posiadało instytucje, które systematycznie gromadziły dane z zakresu wykorzystywania ludzi w ramach współczesnego niewolnictwa, podczas gdy w 2018 roku było ich już 65⁵.

- W dalszym ciągu można zauważyć brak informacji z krajów, których handel ludźmi dotyka przede wszystkim - 22 państw położonych w Afryce i na Bliskim Wschodzie oraz pozostałych krajów azjatyckich, a także tych położonych na wyspach Pacyfiku i Karaibów.

- W Europie Wschodniej i Azji Centralnej natomiast dla ofiar wykorzystywanych w ramach handlu ludźmi region pochodzenia i wykorzystania w 100 % był ten sam.

- Główne formy wykorzystywania ofiar współczesnego niewolnictwa, to wciąż przeważającą kategorią na całym świecie jest **wykorzystywanie seksualne**.

W 2016 roku ofiary tego procederu stanowiły **ponad 59 % całkowitej liczby ofiar**.

- Formy eksploatacji są silnie związane z położeniem geograficznym, przez co w różnych subregionach mamy do czynienia z różnymi formami zniewolenia człowieka. Handel ludźmi do pracy przymusowej w 2016 roku był formą, która występowała najczęściej w Południowej, Wschodniej i Zachodniej Afryce i na Bliskim Wschodzie. Z kolei, w Azji Środkowej i Południowej handel w celu pracy przymusowej oraz zniewolenia seksualnego utrzymywał się na podobnym poziomie. **Wykorzystanie seksualne w kontekście handlu ludźmi miało miejsce przede wszystkim w regionach Europy, Ameryki Północnej i Środkowej, Karaibach, a także w Azji Wschodniej i na Pacyfiku.**

---

⁵ UNDOC, *Global Report on Trafficking in Persons 2018*, Nowy Jork 2018, s. 8, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf, [data dostępu: 12.03.2019].

- Stosunkowo nową formą handlu ludźmi, jaką jest handel narządami w latach 2014 – 2017 wynosiła 100 ofiar. Najwięcej z nich odnotowano w Afryce Północnej i Krajach Bliskiego Wschodu. Pojawiły się także przypadki na terenie Europy i Ameryki Środkowej i Południowej.

Źródło: UNDOC, *Global Trafficking in Persons Report 2018*,

https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTiP_2018_BOOK_web_small.pdf

Innym równie ważnym raportem w kontekście badania zjawiska współczesnego niewolnictwa jest: *Trafficking in Persons Report 2019*, za którego odpowiedzialny jest Departament Stanu Stanów Zjednoczonych, uważany za najdokładniejszy bliski prawdy raport o handlu ludźmi na świecie.

Wnioski:

- W ciągu ostatnich dwóch dekad społeczność międzynarodowa doprowadziła do budowy pełniejszego obrazu handlu ludźmi (dzięki współpracy: rządów, organizacji pozarządowych, międzynarodowych, naukowców i samych ocalałych), obraz ten obejmuje pełen zakres sposobów, w jakie handlarze wykorzystują swoje ofiary.

- Pomimo postępów, wiele krajów nadal zmaga się nadal z lukami w krajowych regulacjach prawnych umożliwiających skuteczne ściganie handlu ludźmi. W praktyce może to oznaczać, że rządy państw mogą przeoczyć niektóre formy handlu ludźmi, które są niezgodne z ich założeniami, np. kiedy władze nie traktują mężczyzn i chłopców, jako ofiar handlu ludźmi ze względu na powszechne błędne przekonanie, że handlarze seksualni wykorzystują tylko kobiety.

- Coraz więcej ofiar wykorzystywanych jest w obrębie kraju swojego pochodzenia, nie zaś kraju docelowego. Organizacje międzynarodowe, takie jak ILO, oszacowały, że handlarze wykorzystują 77 % procent wszystkich ofiar w obrębie kraju, który zamieszkują. kraje zamieszkania ofiar. Podobnie UNODC ogłosił w 2018 r., że po raz pierwszy większość ofiar została zidentyfikowana w swoich krajach pochodzenia.

- Często handel ludźmi w danym kraju występuje w sektorach, które są powszechne prawie wszędzie w innych regionach świata. Mimo to, jednocześnie mogą występować przypadki handlu ludźmi, które są bardziej charakterystyczne dla tego konkretnego kraju lub regionu świata. Przykłady:

- Handlarze w Brazylii, pod przykrywką werbowania do wspólnot religijnych, wykorzystują brazylijskie ofiary do pracy przymusowej na farmach, fabrykach i w restauracjach, po tym jak ofiary dołączą do kościołów lub kultów religijnych.
- W Kambodży brak pracy powoduje, że niektóre kobiety i dziewczęta opuszczają swoje domy na obszarach wiejskich, aby znaleźć pracę w miastach turystycznych. W wielu przypadkach handlarze wykorzystują je w przemyśle seksualnym, w tym w salonach masażu, barach karaoke.
- W Etiopii handlarze często oszukują rodziców dzieci mieszkających na wsi zmuszając ich do wysyłania swoich dzieci do pracy w większych miastach, jako służba domowa. Handlarze obiecują rodzinom, że dzieci pójdą do szkoły i otrzymają za swoją pracę wynagrodzenie, często zostają jednak niewolnikami domowymi.
- W Indiach rząd oficjalnie zlikwidował pracę przymusową w 1976 r., ale system pracy przymusowej nadal istnieje. Jednym z przykładów jest niewolnicza praca w kamieniołomach granitu. Właściciele kamieniołomów oferują wynagrodzenie, ale jeśli mają użyczyć pożyczki, żądają wygórowanych stopu procentowych, co prowadzi do tzw. niewoli zadłużenia - w niektórych przypadkach przez całe życie.
- W Wielkiej Brytanii (UK) gangi zmuszają brytyjskie dzieci do handlu narkotykami. Według danych brytyjskiej Narodowej Agencji ds. Przestępczości w 2017 r., największa grupa potencjalnych była obywatelami Wielkiej Brytanii.
- W Stanach Zjednoczonych handlarze polują na dzieci objęte opieką zastępczą. Ostatnie raporty konsekwentnie wskazują dużą liczbę ofiar handlu dziećmi w celach seksualnych pochodzących z rodzin zastępczych.
- W Jemenie trwający konflikt doprowadził do wielu naruszeń praw człowieka, w tym do uciekania się do wtrącania dzieci do udziału w konfliktach zbrojnych. Według ostatniego raportu ONZ tylko tam zidentyfikowano 842 przypadki rekrutacji i wykorzystania chłopców młodszych niż 11-latkowie.

Źródło: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf>

Jeżeli chodzi o kontynent europejski to również istotnych danych dostarczyły dane zebrane przez EUROSTAT w 2018 roku, *Data collection on trafficking 2018 in human beings in the EU*.

Wnioski:

- Około trzech czwartych podejrzanych (78%), ścigania (75%) i wyroków skazujących (72%) dotyczyło handlu w celu wykorzystania seksualnego.

- Około trzech czwartych osób podejrzanych, oskarżonych lub skazanych za handel ludźmi było mężczyznami. Podejrzani stanowili 71% mężczyzn, oskarżonych było 75%, skazanych 71% mężczyzn w latach 2015-2016.

- Większość handlarzy ludźmi to dorośli. Bardzo niewielka część podejrzanych, oskarżonych lub skazany za handel ludźmi ma mniej niż 18 lat. Dorośli stanowili 97% podejrzanych, 94% oskarżonych i 99% tych osób skazanych.

- 68% zarejestrowanych ofiar to kobiety, bez uwzględnienia danych z Wielkiej Brytanii,

- 56% zidentyfikowanych zostało ofiarami handlu ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego

- 95% zarejestrowanych ofiar wykorzystywania seksualnego stanowiły kobiety.

- 23% zarejestrowanych ofiar handlu ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego stanowiły dzieci.

- 44% zarejestrowanych ofiar to obywatele UE.

Źródło: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-security/20181204_data-collection-study.pdf

opracowała OLGA WANICKA (Fundacja LA STRADA)